

Bezpečnosť dodávok a energetická politika EÚ

Igor Kucer

vedúci Stálej pracovnej skupiny pre energetickú bezpečnosť MZV SR
(na medzinárodnej konferencii
„Spoločná energetická politika EÚ
a energetická bezpečnosť Slovenska II“
Bratislava, 27.-28.10.2008)

Prudko rastúci dopyt po energiách je bezpochyby globálnym celosvetovým fenoménom súčasnosti, ktorý je spôsobený ako nárastom populácie, tak aj obrovským ekonomickým rastom viacerých rozvojových krajín. Potreba zabezpečenia adekvátnych a spoľahlivých dodávok energií sa priamo dotýka rozvoja krajiny, ale aj národnej a medzinárodnej bezpečnosti. Úloha a postavenie ekonomického sektora pri zaisťovaní energetickej bezpečnosti je bezpochyby kľúčová. Avšak rovnako nespochybniteľný je aj jej vonkajší, zahranično-politický rozmer. Agenda energetickej bezpečnosti má strategický význam, je to agenda geopoliticky i ekonomicky príliš citlivá na to, aby ostala len v polohe technického posudzovania.

Slovensko vníma svoju energetickú bezpečnosť ako zreteľný bezpečnostný problém krajiny i ako integrálnu súčasť národnej bezpečnosti. Z hľadiska energetickej bezpečnosti Slovensko patrí ku krajinám so silnou jednostrannou závislosťou na dovozoch fosílnych palív i jadrového paliva, čo zvyšuje mieru zraniteľnosti jeho ekonomiky. Len nedávno vláda schválila stratégiu energetickej bezpečnosti SR, ktorú predkladalo MH SR. Tá predpokladá aj vytvorenie stáleho medzirezortného konzultačného a koordinačného mechanizmu vo vzťahu k vonkajšej energetickej bezpečnosti Slovenska. Vzhľadom na významne sa meniace vonkajšie podmienky a faktory energetickej bezpečnosti vníma MZV SR vytvorenie systému medzirezortnej spolupráce ako vhodný a prospešný nástroj na aktualizáciu priorít a akcentov stratégie energetickej bezpečnosti SR podľa potreby v závislosti od vývoja jednotlivých faktorov. Takýto mechanizmus je predpokladom efektívnej a účinnej stratégie, ktorá je schopná flexibilne reagovať na zmeny vonkajších podmienok a faktorov energetickej bezpečnosti Slovenska.

Európa dnes dováža 50% energie pre svoje potreby. Do r. 2030 by dovoz mohol vzrásť až na 64% celkových spotrebiteľských nárokov. Nie je nič zlé na dovoze energie ako takom, ak by sme hovorili o otvorenom, transparentnom a konkurenčnom prostredí globálneho energetického trhu. Často krát však tomu tak nie je. Dnešná nestabilita energetických trhov a ustavičný nárast globálneho dopytu po energiách nabáda na dôkladné posudzovanie a vyhodnocovanie rizík pre dodávky energií. To sa musí odrážať aj v aktivitách EÚ a jej snahe efektívne a účinne riešiť otázku jej budúcich energetických potrieb. Energetická bezpečnosť je naliehavou otázkou energetickej politiky, ktorá sa pri stále sa zvyšujúcej závislosti EÚ na dovoze energií a ich vysokej cene prirodzene stala politickou prioritou pre EÚ. Táto energetická realita núti EÚ hľadať spoločné riešenia pre formovanie a implementovanie účinnej spoločnej energetickej politiky. Slovensko má záujem o efektívne európske spoločné riešenia.

Je zrejmé, že sformovanie takejto politiky si vyžaduje istý čas. Zároveň možnosti jej formovania čelia výrazným obmedzeniam, keď národné energetické trhy a vonkajšie vzťahy s producentnými krajinami sú stále doménou jednotlivých členských krajín. Tie sa ale budú

usilovať udržať si túto kontrolu aj naďalej pokiaľ sa nepodarí dosiahnuť reálny posun smerom k zabezpečeniu dodávok energií na úrovni EÚ. Ak únia neponúka dostatočne kredibilnú a životaschopnú alternatívu, legitímny národný záujem núti jednotlivých členov pokračovať v individuálnych a nekoordinovaných aktivitách, ktoré oddiaľujú formovanie skutočne účinnej synergetickej energetickej politiky EÚ.

Energetická politika EÚ je založená na 3 kľúčových kritériách – konkurencieschopnosť, bezpečnosť dodávok a trvalá udržateľnosť. Tento *magický trojuholník* sa stáva novým štandardom na posudzovanie akýchkoľvek potenciálnych zdrojov energie využiteľných v EÚ. Nedávny pokrok v agende energetickej bezpečnosti EÚ, ako je tzv. balíček 20/20/20 stanovený do r. 2020, je nepochybne krokom v správnom smere. Avšak súčasná energetická politika EÚ je prevažne založená na politike zlepšovania fungovania vnútorného trhu a zvyšovania konkurencieschopnosti. Pri určitej sľubnej perspektíve presadzovania politiky trvalo udržateľnej energie, tak najslabším miestom pomyselného magického trojuholníka spoločnej energetickej politiky EÚ ostáva politika zabezpečovania dodávok. Tento nedostatok bude zrejme pretrvávať pokiaľ sa EÚ nepodarí prijať koherentnú stratégiu voči jej dodávateľom, ktorá by garantovala bezpečnosť dodávok jednotlivým členským štátom únie.

S narastajúcimi obavami o bezpečnosť dodávok a asymetrickou závislosťou krajín EÚ na externých dodávateľoch, sa otázky energetickej bezpečnosti stávajú dôležitou súčasťou vnútorných debát EÚ dotýkajúcich sa ako energetiky, tak aj vonkajších vzťahov. Je nevyhnutné, aby EÚ hovorila jedným hlasom. Dlhodobé a spoľahlivé riešenia pre energetickú bezpečnosť Európy predstavujú iba spoločné postupy. Členské krajiny budú nútené spolupracovať, aby zaistili kompatibilitu medzi energetickou politikou EÚ a cieľmi zahraničnej politiky únie. V tejto súvislosti sa na jednej strane energetická bezpečnosť musí stať strategickým cieľom vonkajšej politiky EÚ. Zároveň na strane druhej, zníženie energetickej závislosti by obmedzilo dopady a vplyv energetickej bezpečnosti na zahraničnú politiku EÚ a jej možnosti.

Tvrdý konkurenčný zápas o zdroje fosílnych surovín už prebieha a komplikuje ho regionálna politická nestabilita, resp. nepredvídateľnosť vývoja v producentných oblastiach. Preto budeme nútení čerpať zdroje energií odšadiaľ, kde budú dostupné. Pri zabezpečovaní energie pre uspokojovanie našich potrieb bude zrejme stále častejšie potrebné komunikovať s krajinami, ktorých záujmy sú odlišné od záujmov EÚ a ktoré nemusia zdieľať rovnaké hodnoty. Ich tromfom sú však veľké zásoby zdrojov energií. Zisky z ich predaja môžu tieto krajiny použiť na účely, ktoré sa nám môžu zdať problematickými. Veľké zásoby energií a obrovský dopyt po nich ich však chránia pred tvrdým vonkajším tlakom. To osobitne platí pre dodávky ropy a plynu. Energetické potreby EÚ tak môžu výrazne obmedziť presadzovanie širších cieľov spoločnej zahraničnej politiky.

Medzi rozhodujúce vonkajšie faktory zaistenia bezpečnosti dodávok patria spoľahlivé a predvídateľné zdroje, stabilita tranzitných krajín a diverzifikácia zdrojov a prepravných trás. V tomto kontexte bude kľúčovú úlohu zohrávať vonkajšia energetická politika EÚ. Jej základným predpokladom je vytvorenie strategického partnerstva s producentnými a tranzitnými krajinami. Tento prístup si vyžaduje využitie dostupných nástrojov vonkajšej i vnútornej politiky EÚ v prospech energetickej bezpečnosti.

Susedné krajiny EÚ zohrávajú životne dôležitú úlohu v energetickej bezpečnosti EÚ a to či už ako dodávatelia alebo tranzitné krajiny. Neodmysliteľným nástrojom energetickej

politiky preto musí byť Európska susedská politika. Možnosti dodávok energií pre EÚ však siahajú aj za hranice našich susedov. Dôležitou súčasťou energetickej politiky je preto aj obchodná politika. Tá sa môže stať nástrojom na stabilizáciu vonkajšieho trhu. Vhodná obchodná politika môže pomôcť producentským krajinám dostať sa na zahraničné trhy a zároveň umožniť spotrebiteľským krajinám dostať sa k zdrojom mimo ich hraníc. Táto politika si však vyžaduje vyvážený obojsmerný prístup. Záujem producentských krajín o maximalizáciu ziskov z ich nerastného bohatstva je nepochybne plne legitímny. Ich suverénnym právom je rozhodovať o ťažbe a využívaní svojich energetických zdrojov. Krajiny dovážajúce energie by tiež mali uznať legitímny záujem producentských krajín investovať v krajinách, do ktorých svoje zdroje exportujú. Avšak na druhej strane, producentské krajiny by mali brať do úvahy, že svoje zisky a výhody môžu zvýšiť prostredníctvom silnejších medzinárodných právnych záväzkov a väčšej konkurencii v energetickom sektore. To by umožnilo smerovanie potrebných investícií do otvárania nových nálezísk a rozvoja bezpečnejšej prepravnej siete.

Svoju úlohu by určite mal zohrať aj celý rad bilaterálnych, multilaterálnych a regionálnych dohôd, a programov zameraných na špecifickú spoluprácu, ktoré ponúka EÚ. Snaha o zabezpečenie stability zdroja a tranzitu musí zohľadňovať ako vnútorné tak aj vonkajšie aspekty postavenia a politiky producentských a tranzitných krajín.

Pre Slovensko i pre veľkú časť Európy ostáva aj pre najbližšie desaťročia rozhodujúcim partnerom v oblasti energetiky Rusko. Zároveň Európa naďalej ostáva pre Rusko hlavným odberateľom jeho energetických surovín. Naša dlhodobá vzájomná závislosť - odberateľov a dodávateľov - nás nabáda k tomu, aby sme sa všetci naučili viesť vecnejší dialóg rovnocenných strategických partnerov. Vzájomné energetické vzťahy by mali viesť k obojstrannej prospešnosti.

Otázka dodávok energií bude v dohľadnom čase nepochybne stále dôležitou integrálnou súčasťou globálnej agendy, nakoľko uspokojenie celkového dopytu po energiách sa vyčerpávajúcim spôsobom odrazí na všetkých dostupných zdrojoch energií a bude vyžadovať zásadné zlepšenie ich využívania. Bezpečnosť dodávok ropy a plynu úzko súvisí aj s etablovaným spôsobom dodávok, ktorý zároveň výrazne obmedzuje možnosti diverzifikácie zdrojov, čo je základným predpokladom zvyšovania energetickej bezpečnosti. Zároveň snaha a nevyhnutná potreba zmierňovania klimatických zmien si vyžadujú zmeny v prístupoch k energetickému mixu.

V tejto súvislosti mi nedá nespomenúť jadrovú energiu. Som presvedčený, že jadrová energia má svoje opodstatnené miesto pri riešení a uspokojovaní rastúcich globálnych energetických potrieb. Aj keď to nie je všeliak, je pravdepodobné, že jadrová energia bude mať stále silnejšie postavenie v rámci globálneho energetického mixu. Využívanie jadrovej energie môže pomôcť uspokojiť zvyšujúci sa dopyt po energiách, ako aj zvýšiť bezpečnosť dodávok energií a znížiť uhlíkové emisie.

V rámci EÚ je možnosť využívania jadrovej energie ponechaná na rozhodnutie každého členského štátu. Ak však chce EÚ zabezpečiť prosperitu svojim občanom, je potrebné zvážiť využívanie všetkých energetických možností, ktoré spĺňajú kritériá definovanej energetickej politiky 20/20/20. Zvyšovanie energetickej účinnosti a používanie nízkouhlíkových technológií, tak ako to ponúkajú jadrová energia a obnoviteľné zdroje energií, sú cestou k dosiahnutiu stanovených cieľov v rámci energetickej politiky EÚ. Jadrová energia, ako jeden z najlacnejších nízkouhlíkových energetických zdrojov, ktorý je zároveň

odolnejší voči cenovým zmenám, môže tiež poskytovať väčšiu ochranu pre stabilitu ekonomiky.

Progres, ktorý potrebujeme dosiahnuť pri formovaní spoločnej energetickej politiky EÚ je teda predovšetkým záležitosťou politickej vôle. Tá však musí byť motivovaná reálnymi a kredibilnými zárukami vo vzťahu k bezpečnosti dodávok jednotlivých členov EÚ. Otázkou je, či je EÚ pripravená definovať spoločnú dlhodobú stratégiu vo vzťahu k zdrojom jej energetických dodávok?